

TRENC, Eliseu i ROSER, Montserrat (eds.) (2004): *Colloqui Europeu d'Estudis Catalans*. Volum 1. *La recepció de la literatura catalana a Europa*. Montpellier: Centre d'études et de recherches catalanes Université Montpellier III – Association Française des Catalanistes.

El primer volum de les actes del Colloqui Europeu d'Estudis Catalans, celebrat a Montpeller l'octubre del 2002, se circumscriu al tema de la recepció de la literatura catalana a Europa. No cal explicar l'interès d'un congrés internacional que estudia la projecció exterior de la literatura catalana, sobretot en un moment en què des de les institucions es treballa de cara a la difusió dels nostres autors en altres cultures. I aquest interès és encara major quan es té en compte que la supervivència de la nostra llengua i de la nostra literatura no es pot donar per assegurada i que, per a la normalització de la llengua catalana, és de vital importància disposar d'una projecció exterior.

Les ponències i comunicacions aplegades en aquest volum són classificades en tres grups. El primer, titulat «Ambaixadors de la cultura catalana», és dedicat a l'estudi del treball de difusió de la literatura i de la cultura catalanes a l'estranger dut a terme per alguns dels nostres intel·lectuals que han residit en països europeus: «persones que sovint totes soles han contribuït al manteniment de la bona salut de la cultura catalana fora de casa, especialment en els moments més difícils» (p. 1). Cada una d'aquestes tres ponències està centrada en una de les principals cultures europees: l'anglesa, la francesa i l'alemanya. En canvi, el segon grup, «Recepció individual», analitza la recepció que han tengut a Europa algunes obres i alguns autors catalans, des d'aquells que pertanyen a l'Edat Mitjana fins als que són figures destacades de la nostra literatura actual (Brossa, Moncada, Porcel...). Finalment, el tercer apartat («Recepció col·lectiva») recull les ponències destinades a analitzar la recepció de la literatura catalana (o d'una part) en una llengua o una cultura concretes.

La primera ponència del primer grup analitza «La missió cultural de Joan Gili, Josep Trueta i Josep Maria Baptista i Roca a Anglaterra durant la dictadura». Montserrat Roser hi analitza la labor duta a terme per aquests tres intel·lectuals i patriotes, que trobaren a Anglaterra un terreny ja assaonat abans de la guerra (amb aportacions com les d'Allison Peers, obres com *Homage to Catalonia*, d'Orwell, o la visita que el 1938 hi havia realitzat Carles Riba, que hi encetaren l'interès per la catalanofília). Montserrat Roser sobretot se centra en la tasca realitzada per Gili, Trueta i Batista al capdavant de tres institucions: el PEN Club Internacional, l'Anglo-Catalan Society i l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. A la feina en aquestes tres entitats s'afegeix la celebració dels Jocs Florals de la Llengua Catalana el 1947 a Londres, al Memorial Hall de Westminster, i les intervencions radiofòniques a la BBC en programes sobre la cultura catalana. L'auto-

ra de la ponència conclou que, «si no hi hagués hagut gent que, com Batista, Gili i Trueta, van dedicar les seves vides a la nostra cultura des de fora del país, Catalunya no hauria pogut refer-se de la manera que ho ha fet fins avui» (p. 23). Eliseu Trenc a «Ferran Canyameres, “passeur culturel” entre Catalunya i França» segueix la trajectòria d'aquest escriptor català, tot centrant-se en la seva aportació a la difusió de la literatura catalana a les pàgines de la revista *Soi-même*, que dirigia Joseph Rivière. Segons Trenc, el poc ressò que aquesta aportació ha tengut es deu al fet que *Soi-même* no fos una revista avantguardista. La segona part de l'article és dedicat a l'estudi de la revista d'art i de literatura francocatalana titulada *Plançons* i a la relació conflictiva que Canyameres mantengué amb Joan Pérez-Jorba. L'origen de les dificultats d'enteniment entre aquests dos intel·lectuals s'expliquen pel fet que «no podien congeniar un adolescent idealista, pobre, pacifista, defensor del proletariat com era aleshores Canyameres i un director de banc burgès i defensor de l'ordre com era Pérez-Jorba» (p. 32). Ramon Farrés estudia la importància d'«Antoni Pous i la represa de la recepció de la literatura catalana a Alemanya». Pous, després de seguir la vocació sacerdotal, l'any 1964 marxà a Tübingen per tal de seguir estudis de filologia i fou a Alemanya on sembrà la llavor de la catalofília. Farrés constata l'oblit en què ha caigut la figura de Pous, potser pel fet d'haver mort relativament jove, als quaranta-quatre anys.

Dins la segona secció del llibre trobam el major nombre de comunicacions, que abasten des de la literatura medieval fins a alguns dels autors més coneguts de la literatura actual. Cal assenyalar que, quan es parla de la recepció d'una obra o d'un autor, no sempre aquesta té lloc en l'època en què es va produir. Així, Marie-Noëlle Costa analitza «La recepció de l'*Espill* (1460) de Jaume Roig, avui a França», tot presentant-nos la seva versió francesa de la novel·la en vers de Roig amb la qual «s'apropa a l'original sense adoptar la seva mètrica exacta» (p. 63). Marie-Noëlle Costa es refereix al fet que sovint les obres catalanes no són conegudes en les altres literatures a causa de la manca de traduccions castellanes, com ocorre en el cas de l'*Espill*: «L'absència de traducció castellana de l'*Espill* contribuí, contràriament al *Tirant* o als poemes d'A. March que en tingueren de seguida, a fer-lo caure dins l'oblit. La sola que ens ha pervingut, la de Lorenzo Matheu y Sanz (1618-1680), fou acabada el 1665 a Madrid, i quedà inèdita i destinada a un ús estrictament familiar» (p. 56).

Sens dubte, la Renaixença, molt més que no pas l'Edat Mitjana, ofereix un interessant terreny per analitzar-hi el fenomen de la recepció de la literatura catalana en els països europeus. Manuel Llanas i Ramon Pinyol estudien «Les traduccions no castellanes de l'obra de Verdaguer, Oller i Guimerà fins a 1939». Es tracta de «tres grans figures que en el darrer terç del segle XIX faciliten la projecció internacional de les lletres catalanes» (p. 69). Destaca la traducció de *L'Atlàntida* a l'occità i les lloances que aquesta obra va rebre de Frederic Mistral, que sens dubte serviren per promoure-la a França. En canvi, Verdaguer va tenir poca fortuna a Itàlia, àdhuc entre els lectors de l'àmbit religiós. Llanas i Pinyol van resseguir la presència de traduccions d'obres de Verdaguer en diverses llengües europees, com el portuguès, el txec, el rus, el suec, etc. L'impuls que Zola va donar a *La papallona* va servir perquè Oller fos traduït a l'italià, el rus, l'alemany i el suec. En canvi, el ressò exterior de Guimerà vengué de la traducció al castellà elaborada per Echegaray i per haver estat incorporat al repertori de la companyia de María Guerrero. En aquest sentit, *Terra baixa* esdevé una peça paradigmàtica, de la qual s'arriba a compondre una òpera, *Tiefland* (1903), amb música d'Eugen d'Albert. No sempre, però, la literatura catalana ha anat a remolc de la castellana a l'hora de la seva projecció a l'estranger, sinó que algunes vegades ha estat aquesta llengua la que s'ha aprofitat del ressò dels autors catalans. És el cas de Narcís Oller, que és explicat per Donatella Siviero a l'article titulat «*Es tontísimo que usted escriba en catalán*: Narcís Oller escriptor europeu (malgrat Galdós)». Siviero es basa en l'epistolari entre Oller i Galdós per mostrar-nos com, mentre la narrativa castellana del segle XIX era en el seu moment pràcticament desconeguda arreu d'Europa, Narcís Oller ja era conegut i valorat a França. L'autora d'aquesta ponència es refereix també als intents de Benito Pérez Galdós per tal que Narcís Oller abandonàs el conreu del català i escrivís les seves novel·les en castellà.

La difusió exterior de la poesia presenta també nombroses dificultats, algunes inherents a la complicació que implica passar les obres líriques d'una llengua a una altra. Maridès Soler es refereix a «La projecció internacional de la catalanitat de *El poema del Pessebre* de Joan Alavedra musicat per Pau Casals». L'autora fa una anàlisi d'aquesta poesia que, gràcies a la universalitat de la música de Casals, obtingué un ressò en nombrosos països. Helena Alonso Capdevila, que estudia «La recepció de les avantguardes literàries: el cas de Joan Salvat-Papasseit», es refereix al fet que la part més avantguardista de l'obra de Salvat-Papasseit ha estat la menys valorada per la crítica catalana, però paradoxalment és la que ha gaudit d'un major interès per part dels estudiosos estrangers. L'autora relaciona les diverses mostres i edicions que en països com Itàlia i França s'han produït dels poemes de Salvat-Papasseit. També en l'àmbit de la poesia avantguardista, destaquen en aquest volum dos treballs sobre la difusió de Joan Brossa a França i a Alemanya. Montserrat Prudon a «Joc de «buscaitroba» o jocs malabars brossians» creu que, més que parlar de la recepció de Brossa, caldria fer-ho de la «no-recepció», car es tracta tan sols d'algunes antologies i de peces disperses aparegudes en algunes revistes literàries. Tilbert Dídac Stegmann analitza la presència de Brossa a Alemanya, tant pel que fa a la poesia objectual com als poemes textuais apareguts en revistes i antologies, a les peces teatrals i als estudis sobre la seva obra. En aquest sentit, la ponència d'Stegmann es basa en bona mesura en l'experiència personal com a organitzador d'actes i de jornades dedicades al nostre poeta. També a partir de l'epistolari entre Gabriel Ferrater i Helena Valentí la professora de la Universitat de Birmingham Elisenda Marcer es refereix al ressò del poeta de Reus a Anglaterra.

Quant a la prosa, Núria Masramon Oliver, tot analitzant l'epistolari entre Valéry Larbaud i Eugeni d'Ors, ens apropa a la tasca de traducció de l'escriptor català duta a terme per l'intel·lectual francès als anys vint. Per altra part, sembla indiscutible el valor d'*Incerta glòria* en el context de la novel·la catalana de la postguerra. Xavier Pla ens narra en la seva aportació de les diverses circumstàncies i vicissituds per què passà la traducció francesa de la novel·la de Joan Sales, publicada per Gallimard el 1962. La proposta de l'edició fou avalada per Juan Goytisolo, que aleshores treballava a París per a l'editorial Gallimard, però, contràriament al que havia passat amb l'espanyola, tingué greus entrebancs amb la jerarquia eclesiàstica francesa, ja que hi veié «beaucoup trop grossièretés et de scènes scabreuses relatives à la guerre civile espagnole; certains hommes d'église et l'épiscopat espagnols y sont jugés d'une manière qui n'est pas équitable» (p. 158). Xavier Pla també ens relata la problemàtica textual d'aquesta traducció, amb els nombrosos afegitons que l'autor hi practicà, la qual cosa retardà uns anys l'edició francesa.

L'interès que hi ha a l'estranger per la narrativa actual es palesa en els treballs de Frederic Barberà sobre «La recepció de la narrativa de Baltasar Porcel fora de l'àmbit català» i de Mercè Biosca i Hèctor Moret sobre «La projecció i la recepció exteriors de l'obra de Jesús Moncada». Del primer cal destacar que les versions castellanes elaborades per l'escriptor andritxol mateix han contribuït al seu ressò en altres llengües, tot i la poca permeabilitat d'alguns mercats, com l'anglès. En el cas de Moncada la traducció al castellà també ha estat força ràpida, atesa la seva condició d'aragonès. Especialment, l'impacte que va tenir l'aparició de *Camí de sirga* va servir perquè se'n publicassin versions a una dotzena de llengües.

La darrera secció del volum està integrada per sis ponències generals sobre la presència de la literatura catalana en sis llengües europees. Joan Mahiques Climent es refereix a la intensa relació entre la poesia catalana i l'occitana durant el segle XIX. Ens parla especialment de la tasca de la Societat pour l'Étude des Langues Romanes i de la *Revue des Langues Romanes*. A més, Mahiques comenta l'existència de cinc manuscrits poètics catalans i de dos estudis filològics sobre la llengua catalana, conservats a la Universitat de Montpeller, escrits per concórrer a un certamen o per ésser publicats a la *Revue des Langues Romanes*. En un d'aquests, elaborat per Julien-Bernard Alart, es poden llegir aquests mots de comparació entre la recepció de la literatura catalana a Castella i als països estrangers: «Mientras encara, desde Madrid estant, mira Castella de reull y ab cert ayre de menyspreu lo Renaxement de Catalunya, les nacions estrangeres [...] s'afanyan á estudiar la nostra llengua; traduhexen y comentan nostres clàssichs; llegehen nostres obres sense cuydarse de si por-

tan lo 'V.º B.º' dels sabis acadèmichs de la cort y en los tornetxs poètics que celebran» (p. 235). Tot centrant-se en l'època de la postguerra ençà, Mathilde Bensoussan ens parla de «La recepció de la literatura catalana a França». Bensoussan es refereix sobretot als llibres traduïts del català al francès, que constitueixen un nombre considerable, si bé tampoc no són tots els que podrien esser. Per aquest motiu, arriba a la conclusió que «es pot dir que actualment la literatura catalana no es troba totalment marginada, però que cap obra no assoleix, ni molt menys, la categoria de 'best seller'. Mentre, ens acontentem d'anar fent la viu-viu» (p. 248). Empar Devis Herraiz ens parla de «La repercussió de la narrativa catalana contemporània a Itàlia: anys 80 i 90». Després d'esmentar les obres catalanes traduïdes els primers decennis del segle xx (*La papallona, Solitud, Josafat, La parada...*) i comentar el menysteniment amb què foren tractades les nostres lletres a la postguerra, relaciona les obres traduïdes a l'italià des dels anys 70 ençà, la majoria de les quals han sortit a la llum gràcies a l'ajut institucional. A més, estudia la tasca duta a terme en el terreny de la catalanística, primer, per l'Associació Catalans a Roma i, després, per l'Associazione Italiana di Studi Catalani. Tanmateix, conclou que «la literatura catalana moderna i contemporània continua sent, en gran part, ignorada dins la cultura italiana» i assenyalava que el «problema de fons és la total dependència que la catalanística italiana té de la Filologia Romànica» (p. 255).

Les tres darreres ponències del llibre tenen en comú mostrar-nos la presència del català en tres cultures europees petites: l'hongaresa, la polonesa i la txeca. Kálmán Faluba i Károly Morvay ens dibuixen el panorama de les traduccions dels escriptors catalans a Hongria, tot esmentant els antecedents d'Albin Kórosi i d'Olivér Brachfeld, que els anys vint i trenta crearen una presència important del món cultural català en els cercles intel·lectuals hongaresos. Després d'ells s'obre un període de gairebé quaranta anys en què a Hongria la cultura literària catalana desaparegué fins als anys 70, quan fou divulgada en les pàgines de la revista *Nagvilág*. D'aleshores ençà s'han publicat algunes traduccions i s'ha introduït el català en algunes universitats. El panorama polonès, dibuixat per Anna Sawicka, resulta molt semblant: el nombre de traduccions catalanes és força modest i la llengua sols s'ensenya en algunes universitats. El que més caracteritza el panorama de Polònia és, però, la lectura especial que es fa de la nostra literatura. Així, per exemple, tant s'ha posat molt d'interès en els autors religiosos (com Ramon Llull o Xavier Benguerel), com s'han interessat especialment en la literatura compromesa: «els polonesos —explica Anna Sawicka— se solidaritzaven amb la lluita antifranquista a Catalunya i celebraven la victòria de la democràcia, perquè ells també aspiraven a l'autodeterminació en la trista i antidemocràtica època d'uniformitat comunista que llavors patia Polònia» (p. 285). Aquest fet explica que, entre un poc més de mitja dotzena de poetes catalans traduïts al polonès, trobem els noms de Raimon i de Lluís Llach. Tampoc la recepció de la literatura catalana al txec no és gaire abundant. Jan Schejbal, que ha dut a terme una important tasca de traducció, ens parla d'alguns antecedents del segle xix i dels primers anys del xx, com Jaroslav Vrchlický, Sigismund Ludvík Bouška, Antonín Pikhart o Rudolf Jan Slabý, entre d'altres. Entre aquests i el present s'obre també un període de silenci, ocasionat per les circumstàncies polítiques txeques i espanyoles, fins al final dels anys 60, quan a l'editorial Odeon comencen a publicar-se les primeres traduccions de llibres catalans, una part important dels quals és obra de Jan Schejbal, autor de la ponència.

En resum, *La recepció de la literatura catalana a Europa*, primer volum de les actes del Col·loqui Europeu d'Estudis Catalans, ens ofereix una abundant informació de l'estat en què es troben tant la projecció exterior de la literatura catalana com els estudis de catalanística arreu d'Europa. En general, el lector n'obté una visió realista, allunyada tant del triomfalisme dels discursos dels polítics com del desencís dels més pessimistes. Hom constata, però, que tot el que s'ha fet a cada un dels països europeus on la llengua i de la literatura catalanes són conegudes és fruit de l'esforç individual d'un nombre molt concret de persones (traductors i professors universitaris, sobretot), sense els quals la nostra presència en el món gairebé seria nul·la.